

ნესტან სულავა

*ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო, თბილისი,
nestansulava@rambler.ru, 599 723 488*

რომის წმინდა ადგილების იდენტიფიკაციისათვის სულხან-საბა ორბელიანის თხზულებაში „მოგზაურობა ევროპაში“

მოკლე შინაარსი

სულხან-საბა ორბელიანი 1713 წლის 17 აგვისტოს ჟან რიშართან ერთად გორიდან გავიდა ევროპაში დიპლომატიური მისიით გასამგზავრებლად. ისინი ჩავიდნენ ქუთაისში, სადაც 40 დღე დარჩნენ დასავლეთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ გრიგოლ II ლორთქიფანიძესთან. სულხან-საბა ორბელიანმა თავისი ელჩობის მიზანი და ამოცანები გააცნო დასავლეთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს გრიგოლ II-ს და მის თანაშემწეს დავით ბერს, რომელიც ევროპაში მოგზაურობისას თან ახლდა საბას პატრიარქ გრიგოლ მეორის ინიციატივით. იგი ფრანგულ წყაროებში „დავით მეგრელად“ არის წოდებული. სულხან-საბა ორბელიანი თავის ელჩობას საიდუმლოდ ინახავდა. ცნობილია, რომ კათალიკოსი გრიგოლი იზიარებდა ვახტანგისა და სულხან-საბას გეგმებს საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის საკითხებში. წყაროების მიხედვით, კათალიკოსი გრიგოლი ჟან რიშარის მეშვეობით საფრანგეთის მეფეს, ლუი XIV-ს, სთხოვდა, რომ დასავლეთ საქართველოში გაეგზავნა ფრანგი მისიონერები, რომლებიც დავითს პარიზიდან უნდა წამოეყვანა. დავით მეგრელის პირადი თვისებები და უნარიანობა უნდა დადებოდა საფუძვლად იმ გადაწყვეტილებას, რომ იგი საბამ თავისი ელჩობისას თან იახლა. ამ ნაბიჯს ორგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა: 1. უნდა განმტკიცებულიყო ფრანგი მესვეურებისა და რომის პაპის დამოკიდებულება დასავლეთ სა-

ქართველოში კათოლიკე მისიონერების დაბინავებისა და მათთვის სამოღვაწეო ასპარეზის შექმნის საქმეში. 2. ეს დიპლომატიური ხერხი, დასავლეთ საქართველოს ჩართვა კათოლიკე მისიონერების საქართველოში ჩამოსვლაზე ზრუნვა, საბას იმის საშუალებას მისცემდა, რომ ლუი XIV-ისა და რომის პაპის წინაშე წარმდგარიყო არა მარტო ქართლის სამეფოს, არამედ მთელი საქართველოს ელჩის სტატუსით, რითაც იზრდებოდა ვახტანგ VI-ის ავტორიტეტიც და ისიც წარმოჩნდებოდა, რომ საფრანგეთთან ურთიერთობის დამყარებას ცდილობდა არა მხოლოდ ქართლის სამეფო, არამედ დასავლეთ საქართველოც.

ამ დროისათვის საფრანგეთი აღმოსავლეთში მოღვაწე კათოლიკე მისიონერების მფარველად მიიჩნეოდა და დიდ ფინანსურ დახმარებასაც უწევდა უცხოეთის მისიების საზოგადოებას. სულხან-საბა ორბელიანი საფრანგეთსა და რომში თავისი ელჩობის მიზნები ჯერ ქართლში, შემდეგ დასავლეთ საქართველოში საგანგებოდ შეიმუშავა და ისე წარსდგა კათოლიკური სამყაროს პოლიტიკური მესვეურების წინაშე. საბამ ორწელზე ცოტა მეტი დაჰყო ევროპაში და თავისი შთაბეჭდილებები ასახა მოგზაურულ-მემუარული ხასიათისა და დოკუმენტური პროზის ბრწყინვალე ნაშრომში „მოგზაურობა ევროპაში“, რომელიც შეიცავს მნიშვნელოვან ცნობებს საფრანგეთისა და იტალიის გეოგრაფიული სივრცის, მათი წმინდა ადგილების, იქ დაცულ სიწმინდეთა და ღირსშესანიშნაობათა შესახებ. თხზულებას როგორც უცხოელის თვალთ დასახული და აღქმული ამ ქვეყნების მეცნიერული გეოგრაფიისა და ისტორიის გასაცნობად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. განსაკუთრებული ღირებულება ეკისრება იმის გამოც, რომ სულხან-საბა ორბელიანი ნაწახ ადგილებს, ღირსშესანიშნაობებს ზოგჯერ თავისი სამშობლოს ბუნებასა და ისტორიულ ძეგლებს ადარებდა.

საკვანძო სიტყვები: სულხან-საბა ორბელიანი, „მოგზაურობა ევროპაში“, რომი, გეოგრაფიული სივრცე, წმინდა ადგილები.

Nestan Sulava
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Samtskhe-Javakheti State University,
Tbilisi, Georgia,
nestansulava@rambler.ru, 599 723 488

**FOR THE IDENTIFICATION OF THE HOLY PLACES OF ROME IN
THE WORK OF SULKHAN-SABA ORBELIANI „JOURNEY TO EUROPE“**

Abstract

On August 17, 1713, Sulkhan-Saba Orbeliani left Gori with Jean Richard to go on a diplomatic mission to Europe. They arrived in Kutaisi, where they stayed for 40 days with the Catholicos-Patriarch of Western Georgia Grigol II Lortkipanidze. Sulkhan-Saba Orbeliani introduced the purpose and tasks of his embassy to the Catholicos-Patriarch of Western Georgia Grigol II and his assistant Davit Beri, who accompanied Saba on his trip to Europe at the initiative of Patriarch Grigol II. He is called "David Megreli" in French sources. Sulkhan-Saba Orbeliani kept his embassy a secret. It is known that Catholicos Gregory shared the plans of Vakhtang VI and Sulkhan-Saba in matters of domestic and foreign policy of Georgia. According to the sources, Catholicos Gregory, through Jean Richard, asked the King of France, Louis XIV, to send French missionaries to Western Georgia, which David was supposed to bring from Paris. Davit Megreli's personal qualities and abilities should have been the basis for the decision to bring him to Saba during his ambassadorship. This step had two meanings: 1. It was necessary to strengthen the attitude of the French rulers and the Pope of Rome in the matter of settling the Catholic missionaries in Western Georgia and creating an arena for them. 2. This diplomatic method, involving Western Georgia and taking care of the arrival of Catholic missionaries to Georgia, would allow Saba to appear before Louis XIV and the Pope as the ambassador not only of the Kingdom of Kartli, but of the whole of Georgia, thus increasing the authority of Vakhtang VI and It seemed that not only the Kingdom of Kartli, but also Western Georgia was trying to establish relations with France.

At that time, France was considered the protector of the Catholic missionaries working in the East and provided great financial support to the foreign mission society. Sulkhan-Saba Orbeliani specially developed the goals

of his embassy in France and Rome, first in Kartli, then in Western Georgia, and presented himself to the political leaders of the Catholic world. Saba spent a little more than two years in Europe and expressed his impressions in a magnificent work of travel-memoir character and documentary prose "Journey to Europe", which contains important information about the geographical space of France and Italy, their holy places, sanctuaries and sights preserved there. The work is of special importance for introducing the scientific geography and history of these countries as seen and perceived by the eyes of a foreigner. A special value is due to the fact that Sulkhan-Saba Orbeliani sometimes compared the places and sights he visited with the nature and historical monuments of his homeland.

Key Words: Sulkhan-Saba Orbeliani, "Journey to Europe", Rome, Geographic places, the holy places.

მიზანი. კვლევის მიზანია სულხან-საბა ორბელიანის ევროპაში დიპლომატიური მისიით მოგზაურობის ამსახველ მოგზაურულ-მემუარული ხასიათისა და დოკუმენტური პროზის ბრწყინვალე ნაშრომში „მოგზაურობა ევროპაში“ საფრანგეთისა და იტალიის გეოგრაფიული სივრცის, მათი წმინდა ადგილების, იქ დაცულ სიწმინდეთა და ღირსშესანიშნაობათა შესახებ შემონახული ცნობების მოკვლევა, რასაც როგორც უცხოელის თვალით დანახული და აღქმული ამ ქვეყნების მეცნიერული გეოგრაფიისა და ისტორიის გასაცნობად, ქართველი მწერალი-მოგზაურის, დიპლომატის აღქმის შედეგების გასააზრებლად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ ქართული კულტურის, მწერლობის დონის გასათვალისწინებლად, არამედ დასახელებული ქვეყნების ისტორიისა და კულტურის შესასწავლადაც. სულხან-საბა ორბელიანის ევროპაში მოგზაურობის შთაბეჭდილებები მით უფრო ღირებულია ჩვენთვის, რამდენადაც მწერალი ნანახ ადგილებს, ღირსშესანიშნაობებს ზოგჯერ ადარებდა თავისი სამშობლოს ბუნებასა და ისტორიულ ძეგლებს. თხზულება გვეხმარება ავტორის მსოფლმხედველობის, მხატვრულ-ესთეტიკური სამყაროს წვდომაშიც, რადგან მასში გადმოცემული ამბები ხშირად მოკლე სიუჟეტის მქონე ნაწარმოების შთაბეჭდილებასაც კი ტოვებს.

კვლევის მეთოდი. სტატიაში გამოყენებულია კვლევის მულტიდისციპლინური მეთოდები, ძირითადად, ისტორიულ-შედარებითი, ანალიტიკური, ჰერმენევტიკული, წყაროთმცოდნეობითი მეთოდები სულხან-საბა ორბელიანის შემოქმედებითი და მეცნიერული სააზროვნო სისტემის ძირითადი მახასიათებლების წარმოსაჩენად, რადგან თითოეულ მახასიათებელს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ერთი მხრივ, სულხან-საბა ორბელიანის შემოქმედების შესასწავლად, მეორე მხრივ, ქართული მეცნიერული, ლიტერატურულ-მხატვრული სააზროვნო სისტემისა და მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში გასააზრებლად.

შესავალი. სულხან-საბა ორბელიანი 1713 წლის 17 აგვისტოს ჟან რიშართან ერთად გაემგზავრა გორიდან, რათა ევროპაში წასულიყო დიპლომატიური მისიით. ისინი ჩავიდნენ ქუთაისში, სადაც 40 დღე დარჩნენ დასავლეთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ გრიგოლ II ლორთქიფანიძესთან. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნავენ, წყაროებიდან არ ჩანს, თუ სად იყვნენ დაბინავებულნი სულხან-საბა და ჟან რიშარი, სად მიიღო ისინი კათალიკოსმა. რამდენადაც დასავლეთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქთა რეზიდენცია გელათში იყო, საფიქრებელია, რომ სტუმრები გელათში მიედო. როგორც ჩანს, სულხან-საბა ორბელიანმა თავისი ელჩობის მიზანი და ამოცანები გააცნო დასავლეთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს გრიგოლ II-ს და მის თანაშემწეს დავით ბერს, რომელიც ევროპაში მოგზაურობისას თან ახლდა საბას პატრიარქის ინიციატივით. იგი ფრანგულ წყაროებში „დავით მეგრელად“ არის წოდებული. მის შესახებ ძალზე მწირი ცნობები მოგვეპოვება. უნდა აღინიშნოს, რომ სულხან-საბა ორბელიანი თავის ელჩობას საიდუმლოდ ინახავდა. ისიც ცნობილია, რომ კათალიკოსი გრიგოლი იზიარებდა ვახტანგისა და სულხან-საბას გეგმებს საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის საკითხებში. წყაროების მიხედვით, კათალიკოსი გრიგოლი ჟან რიშარის მეშვეობით საფრანგეთის მეფეს, ლუი XIV-ს, სთხოვდა, რომ დასავლეთ საქართველოში გაეგზავნა ფრანგი მისიონერები,

რომლებიც დავითს პარიზიდან უნდა წამოეყვანა. დავით მეგრელის პირადი თვისებები და უნარიანობა უნდა დადებოდა საფუძვლად იმ გადაწყვეტილებას, რომ იგი საბამ თავისი ელჩობისას თან იახლა. ამ ნაბიჯს ორგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა: 1. უნდა განმტკიცებულიყო ფრანგი მესვეურებისა და რომის პაპის დამოკიდებულება დასავლეთ საქართველოში კათოლიკე მისიონერების დაბინავებისა და მათთვის სამოღვაწეო ასპარეზის შექმნის საქმეში. 2. ეს დიპლომატიური ხერხი, დასავლეთ საქართველოს ჩართვა კათოლიკე მისიონერების საქართველოში ჩამოსვლაზე ზრუნვა, საბას იმის საშუალებას მისცემდა, რომ ლუი XIV-ისა და რომის პაპის წინაშე წარმდგარიყო არა მარტო ქართლის სამეფოს, არამედ მთელი საქართველოს ელჩის სტატუსით, რითაც იზრდებოდა ვახტანგ VI-ის ავტორიტეტიც და ისიც წარმოჩნდებოდა, რომ საფრანგეთთან ურთიერთობის დამყარებას ცდილობდა არა მხოლოდ ქართლის სამეფო, არამედ დასავლეთ საქართველოც.

უნდა ვიფიქროთ, რომ კათალიკოსი გრიგოლი, სულხან-საბა და, რასაკვირველია, ვახტანგ VI კარგად იყვნენ გარკვეულნი აღმოსავლეთში საფრანგეთის მისიების მოღვაწეობის ხასიათსა და მასშტაბებში. ამ დროისათვის საფრანგეთი აღმოსავლეთში მოღვაწე კათოლიკე მისიონერების მფარველად მიიჩნეოდა და დიდ ფინანსურ დახმარებასაც უწევდა უცხოეთის მისიების საზოგადოებას. სულხან-საბა ორბელიანმა საფრანგეთსა და რომში თავისი ელჩობის მიზნები ჯერ ქართლში, შემდეგ დასავლეთ საქართველოში საგანგებოდ შეიმუშავა და ისე წარსდგა კათოლიკური სამყაროს პოლიტიკური მესვეურების წინაშე. ცხადია, საბას ელჩობის პოლიტიკურ მიზნებში დავით მეგრელიც კარგად იქნებოდა გარკვეული. სხვაგვარად სულხან-საბას დიდი პოლიტიკური ამოცანებით გამსჭვალულ ელჩობაში ის მონაწილეობას ვერ მიიღებდა. ამაზე ყურადღება იმიტომ გავამახვილეთ, რომ, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში აღინიშნა, სულხან-საბა ორბელიანი ევროპაში მოგზაურობისას მარტო არ იყო და თანამოაზრე/თანამდგომი ჰყავდა.

მსჯელობა. საბამ ორ წელზე ცოტა მეტი დაჰყო ევროპაში და თავისი შთაბეჭდილებები ასახა მოგზაურულ-მემუარული ხასიათისა და დოკუმენტური პროზის ბრწყინვალე ნაშრომში „მოგზაურობა ევროპაში“, რომელიც შეიცავს მნიშვნელოვან ცნობებს საფრანგეთისა და იტალიის გეოგრაფიული სივრცის, მათი წმინდა ადგილების, იქ დაცულ სიწმინდეთა და ღირსშესანიშნაობათა შესახებ. თხზულებას როგორც უცხოელის თვალთ დანახული და აღქმული ამ ქვეყნების მეცნიერული გეოგრაფიისა და ისტორიის გასაცნობად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მით უმეტეს, სულხან-საბა ორბელიანი ნანახ ადგილებს, ღირსშესანიშნაობებს ზოგჯერ თავისი სამშობლოს ბუნებასა და ისტორიულ ძეგლებს ადარებდა.

საგანგებოდ ამოვწერეთ ის გეოგრაფიული პუნქტები, სადაც სულხან-საბა ორბელიანი გაიარა თავის თანმხლებ პირებთან ერთად. „მოგზაურობის“ მოღწეულ ტექსტში პირველი პარიზია დასახელებული, ხოლო უკან დაბრუნებისას კი თითქმის დეტალურადაა დაცული ის გეოგრაფიული პუნქტები და წმინდა ადგილები, სადაც დიპლომატ-მოგზაურებს მოუხდათ გავლა. დავიმოწმებ მათ: ჯერ გზა საქართველოდან პარიზისაკენ: გორი > დასავლეთ საქართველო და მაშინდელი ოდიში > კონსტანტინეპოლი > მარსელი > პარიზი, რომელიც იყო ბოლო პუნქტი, სადაც სულხან-საბა ორბელიანი თავის თანმხლებ პირებთან ერთად რამდენიმე თვე იმყოფებოდა; აქ დასახელებული გეოგრაფიული პუნქტები პირობითად არის ჩამოთვლილი და შესაძლოა ზუსტი არც იყოს, მეტი გეოგრაფიული პუნქტი შეიძლება ჩამოთვლილიყო, მაგრამ რადგან თხზულებას ჩვენამდე სრულად არ მოუღწევია, იქითა გზის სავარაუდო მარშრუტი ზემოჩამოთვლილი გეოგრაფიული პუნქტების მიხედვით შეიძლება წარმოვიდგინოთ.

პარიზიდან საქართველოსაკენ სულხან-საბა ორბელიანი გამოემგზავრა შემდეგი მარშრუტით: პარიზი > მარსელი > სულხან-საბას მიხედვით: ტანტიბ ქალაქი (Antibes, ანტიბი) > სულხან-საბას მიხედვით: ნისი (Nice, ნიცა), სულხან-საბას მიხედვით: საბია (სავოია) ბატონის ქალაქი > სულხან-საბას

მიხედვით: ლაფრანგა (*Villefranche*–sur–Mer, ვილფრანში) > მონაკომდე ოთხი „მაგარი“ ციხე გაიარეს > მონაკო (Monaco) > სულხან-საბას მიხედვით: მანტო ქალაქი (Menton, მენტონი) > ამის შემდეგ უკვე სულხან-საბას მიხედვით: ჯენევიას (გენუის) თემში შევიდნენ > სულხან-საბას მიხედვით: სენერემ ქალაქი (სან რემო San Remo) > სულხან-საბას მიხედვით: ფიორტუმორი (Porto Maurizio, პორტო მაურიციო) > სულხან-საბას მიხედვით: ონელი (Oneglia ონელია) > სულხან-საბას მიხედვით: დინა (Diano Marina, დიანო მარინა) > სულხან-საბას მიხედვით: არასიო (Alasio, ალასიო) > სულხან-საბას მიხედვით: არბენჯო (Albenga, ალბენგა) > სულხან-საბას მიხედვით: ვანია ქალაქი (Loano, ლოანო) > სულხან-საბას მიხედვით: ფინს ქალაქი (Finale Ligure, ფინალე ლიგურე) > სულხან-საბას მიხედვით: ნორი (Noli ნოლი) > სულხან-საბას მიხედვით დასახელებულ ლიმონილოში შესაძლოა ლუმინელა იგულისხმებოდეს (Luminella), ადგილი ნოლის დასავლეთით > სულხან-საბას მიხედვით: საონა (Savona, სავონა) > სულხან-საბას მიხედვით: ჯენევია (Genova, გენუა), „სულობით ასე შენობა იყო გაბმით, სასახლე და წალკოტები, რომ ერთი ქალაქი გეგონებოდა“ > სულხან-საბას მიხედვით: პორტუფინი (Portofino, პორტოფინო) > სულხან-საბას მიხედვით: მასა (Massa, მასა) > ლივორნო (Livorno), სულხან-საბას მიხედვით: ალიკორნი > სულხან-საბას მიხედვით: ფომბინო (Piombino, პიომბინო) > სამხრეთით კუნძულს, ელბას ჩაუარეს, ასევე ლონგონეს (Longone), სულხან-საბას მიხედვით: ფორტო ლონგონე, პორტო აზუროს თავზე > სულხან-საბას მიხედვით: ფორტე ერკოლე, მონტე არგენტარიოს ნახევარკუნძულზე (Porto Ercole, პორტო ერკოლე) > სულხან-საბას მიხედვით: ჩივტავეცია (Civitavecchia, ჩივიტავეცია) > რომი > სულხან-საბას მიხედვით: ოსტრიკო (Otricoli, ოტრიკოლი) > სულხან-საბას მიხედვით: ნარმა (Narni, ნარნი) > სულხან-საბას მიხედვით: თერნა (Terni, ტერნი) > სპოლეტო (Spoleto) > ფოლინიო (Foligno, სულხან-საბას მიხედვით: ფოლინიო) > ვალჩიმარა (Valcimarra) > სულხან-საბას მიხედვით: ტოლენტინო (Tolentino, ტოლენტინო) > სულხან-საბას მიხედვით: მაჩერტო (Macerata,

მაჩერატა) > სულხან-საბას მიხედვით: რაღანატო (Recanati, რეკანატი), სულხან-საბას მიხედვით: ლორენტა, შემდეგ ლარეტასაც უწოდებს და ლოტერიასაც (Loreto, ლორეტო) > სულხან-საბას მიხედვით: ფოლინიო, მას უოლინიოს უწოდებს (Foligno, ფოლინიო) > სულხან-საბას მიხედვით: ასიის ქალაქი (Assisi, ასიზი) > პერუჯა (Peruggia) > სულხან-საბას მიხედვით: კამუჩია (Camucia, კამუჩა) > არეცო (Arezzo) > სულხან-საბას მიხედვით: ფლორენცა (Firenze, ფლორენცია, ფირენცე) > სულხან-საბას მიხედვით: ფისა (Pisa, პიზა) > პალერმო (Palermo) > სულხან-საბას მიხედვით: მისინა (Messina, მესინა) > სულხან-საბას მიხედვით: რჯა (Reggio di Calabria, რეჯიო დი კალაბრია) > სულხან-საბას მიხედვით: გუსტა (Augusta, აუგუსტა) > სირაკუზა (Siracusa - სირაკუზაში არ ყოფილან, სულხან-საბა წერს: „ჩამოვიარეთ მიღმად და დავინახეთ“) > სულხან-საბას მიხედვით: მალთა (Malta, მალტა) > სულხან-საბას მიხედვით: მორა (პელოპონესის ნახევარკუნძულის ძველ სახელწოდებას ასახელებს) (Morea, მორეა) > სულხან-საბას მიხედვით: ნეღრა პონტო (კ. ევბეა, იგივე ნეგროპონტე, Negroponte,) > სულხან-საბას მიხედვით: ქიო, სახიზი (კ. ქიოსი Xios) > მიტილენე, კ. ლესბოსი -სულხან-საბას მიხედვით: მიტილინი, ბიტილიმი, ბიდლიმი > სულხან-საბას მიხედვით: ზმირინის ზღვა, ქალაქი (სმირნა, იზმირი) > ანატოლიას ჩაუარეს, სულხან-საბა წერს: „ანადოლზე ახლო ვიარებოდი“ > სულხან-საბას მიხედვით: კალი პოლი, მარმარილოს ზღვასთან, სულხან-საბა წერს: „კალი პოლი ერთი მომცრო ძველი ქალაქია, ზღვის პირს, ურუმელში“ (Gallipoli, გალიპოლი) > კონსტანტინოპოლი > ათინა > ხოფა > ჩხალა > გონიო > ნიგალის ხევი > არტანუჯი > არტაანი (სულხან-საბა ორბელიანთან არის არტაანი) > აბოცი > თბილისი.

სტატიაში ყურადღებას შევაჩერებ მხოლოდ რომისა და მის შემოგარენში არსებული ტაძრების, წმინდა ადგილების, სიწმინდეებისა და ღირსშესანიშნაობების ნაწილზე, რომლებიც სულხან-საბა ორბელიანმა მოიხილა და მოილოცა.

სულხან-საბა ორბელიანი რომში 29 თიბათვეს ჩავიდა. იგი საგანგებოდ ასახელებს იმ შვიდ ეკლესიას, ტაძარს, მონასტერს,

რომლებიც უთუოდ უნდა მოინახულოს ადამიანმა რომში ყოფნისას. საბა აღნიშნავს, რომ ისინი ადამიანმა 24 საათში, ანუ 40 ჟამის შესრულების დროში, უნდა შემოიაროს და მოილოცოს. მას პირადად რომის პაპმა ურჩია, მოელოცა ისინი და თავისი ეტლი გაუგზავნა. ესენია: წმ. პეტრეს ტაძარი, წმ. პავლეს ტაძარი, წმ. ღვთისმშობლისა, რომლის შესახებ საინტერესო ისტორიას გვიამბობს თოვლის მოსვლის თაობაზე და იქ ეკლესიის აღმართვის შესახებ, წმ. იოვანე მახარებლის ტაძარი - სან ჯოვანის ტაძარი, რომელიც კონსტანტინე დიდის აგებული ყოფილა, წმ. ლავრენტი დიაკვნის ტაძარი, ჯვარის ეკლესია - სანტა კროჩე ინ იერუსალიმო, სადაც მაცხოვრის სახელთან დაკავშირებული სიწმინდეებია დაცული, და წმ. სევასტიანე მოწამის საფლავზე აგებული ტაძარი სახელწოდებით სან-სებასტიანო-ფუორი-ლემურა, რომელიც მდებარეობს ვია აპიაზე, აგებულია რომის კატაკომბების თავზე. ამ ტაძართა ლოცვით შემოვლის შესახებ მწერალმა აღნიშნა, რომ ყველა ეს ტაძარი ფეხით უნდა შემოიაროს და მოილოცოს, ლოცვა მხურვალე გულით უნდა თქვას, რომ ცოდვები მიეტევოს. აქ საკუთარი ჯანმრთელობის შესახებ ცნობას ურთავს და წერს: „მე თავათ ბერი კაცი ვიყავი და სნეული და ავი დრო იყო, სიცხე. პაპამ დასტური არ დამცა ქვეითობისა. შენდობა მიბძანა: მე ისევ შენდობა მომიცემიაო. ჩემის ეტლით წადიო“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 188-189).

3 ივლისს რომში, წმინდა პეტრეს ეკლესიის სანახავად მისულმა საბამ, როგორც თავად ამბობს, ერთ „მომცრო მინდორზე“ საოცარი სანახაობა იხილა.¹ იგი წერს: „*ოთხ პირად, მგრგვალად ორმოც-ორმოცი ქვის სვეტია ამართული. თვითო ექვს ადღს უმაღლეა, სამ კამარად შეკრული, მოსწორებული და ზეიდამ სულ წმიდათ სახეები ქვისა, გათლილი დგანან. მინდორს შუა ერთი ოთხკუთხა ქვა, ყაბახს უმაღლეა, მთელი და ზედ ჯვარი ამართული*“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 162). უწინარეს ყოვლისა, მწერალმა ეს მოედანი და მისი შემოგარენი შეადარა

---

¹ ტექსტი დამოწმებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს სოლ. ყუბანეიშვილმა და რ. ბარამიძემ, თბილისი, 1959.

თბილისის ყაბახს, საასპარეზო ვაკე ადგილს ახლანდელი 9 აპრილის ბაღის, ყოფილი ალექსანდროვის ბაღის, ქვედა ნაწილში; თხზულებაში მოედნის სახელწოდება არაა დასახელებული, მაგრამ ისე დეტალურად აღწერს, რომ მკითხველი მყისვე მიხვდება, რომ საუბარი ეხება წმ. პეტრეს მოედანს. უნდა აღინიშნოს, რომ სულხან-საბა ორბელიანს იმ დროს აქვს ნანახი ტაძრის წინ მდებარე ღია სივრცე, რომლის არქიტექტურული სახე პაპის ალექსანდრე მეშვიდის დავალებით ჯან ლორენცო ბერნინის უკვე შექმნილი ჰქონდა, რაც 1656-67 წლებითაა დათარიღებული სამეცნიერო ლიტერატურაში. დაგეგმარების ერთ-ერთი მიზანი ის იყო, რომ მოედანზე დიდძალ ხალხს მოეყარა თავი პაპის ლოცვა-კურთხევის მისაღებად. ტაძარი ქრისტიანობის ერთ-ერთ უწმინდეს ადგილად ითვლება, რადგან აქაა დაკრძალული პეტრე მოციქული, ანტიოქიის პირველი ეპისკოპოსი და ცოტა მოგვიანებით კი რომის პირველი ეპისკოპოსი. მისი საფლავი ტაძრის საკურთხეველის ქვეშაა განთავსებული, რის საფუძველზეც რომის პაპები, პირველის ჩათვლით, აქ იკრძალებოდნენ. „მოგზაურობაში“ აღნიშნულია ტაძრის სიახლოვეს წყაროების გადმოსვლა/გადმოდინება და იგი ისე აღიქმება თითქოს ტაძარში შემსვლელი სასუფეველში შედიოდეს. წმ. პეტრეს ტაძარი, საბას ცნობით, იმ ადგილზეა აშენებული, სადაც ადრე კონსტანტინიანეს მიერ აგებული ძველი ბაზილიკა მდებარეობდა. ცნობილია, რომ თანამედროვე ტაძრის მშენებლობა დიდხანს მიმდინარეობდა, დაიწყო 1506 წლის 18 აპრილს და დასრულდა 1626 წელს. მწერალმა აღტაცებითა და აღფრთოვანებით აღწერა მოედნის სვეტები, ქანდაკებები და შენიშნა, რომ ადამიანი რომში რამდენ ხანსაც არ უნდა დარჩეს, თუნდაც ას წელს (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 169), მაინც ვერ შეძლებს ქალაქის სრულყოფილად აღქმას, დათვალიერებას, მის ისტორიულ და რელიგიურ მნიშვნელობას, ქალაქის გრადიოზულობას, სიდიადეს. მან ყურადღება გაამახვილა ტაძრის დიდ საკურთხეველში განთავსებულ სკამზე, რომელზეც წმ. პეტრე მჯდარა; ეს სკამი ოთხ ღვთისმეტყველს უპყრია ხელთ და ჩამო-

თვლის მათ: გრიგოლ დიოლოღოსს, წმ. ამბროსის (მედიო-ლანელს), წმ. ჯერასიმეს და წმ. აგვისტინეს. აღნიშნულია, რომ სატრაპეზოში წმ. სვიმონ მოციქულისა და წმ. თადეოზის საფლავებია, ხოლო მარჯვენა პეტრონილა, წმ. პეტრეს ქალიშვილია დაკრძალული. როგორც სულხან-საბა ორბელიანი აღნიშნავს, სხვა ტრაპეზში წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველი-ანძიადორელი (ქართული ტრადიციით - ნაზიანზელი) და მის პირდაპირ კი გრიგოლ დიოლოღონი ასაფლავია. იქვეა დაკრძალული წმ. იოანე ოქროპირი. ყველა საფლავი უცხოოდ შემკულია, რამაც მწერლის ყურადღება მიიქცია და საგანგებოდაც ჩაიწერა ყოველივე ეს თავისი მოგზაურობის ამსახველ თხზულებაში.

ცნობილია, რომ რომში წმ. პეტრეს სახელთან დაკავშირებული რამდენიმე ტაძარია. ერთ-ერთი მათგანია „ქვო ვადის, დომინე?“ - ეს ფრაზა არავისთვის უცხო არაა, ქრისტიანული მრწამსის მქონე ყოველმა ადამიანმა ეს იცის. სულხან-საბა ორბელიანი თარიღებს უთითებს, რომელ ტაძარს როდის ეწვია და რა ნახა იქ. პირველ აგვისტოს იგი სწვევია წმ. სევასტიანეს მონასტერს, რომელიც ქალაქგარეთ მდებარეობდა. გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ რომის სატუსალოდან გაქცეულ პეტრე მოციქულს აპიას გზაზე გამოეცხადა იესო ქრისტე და პეტრემ სწორედ ეს შეკითხვა დაუსვა მაცხოვარს („საით მიემართები, უფალო?“). ქრისტეს პასუხი იყო: „მივდივარ იქ, სადაც მეორედ ისევ უნდა ვეწამო“. როგორც კი პეტრემ მოისმინა უფლის პასუხი, მიხვდა, რომ მოახლოებულიყო მისი, მაცხოვრის მოწაფის, წამების ჟამი. ამ სიტყვების მოსმენისთანავე პეტრემ გახედა იმ ადგილს, საიდანაც ხმა მოესმა, მაგრამ ქრისტე იქ უკვე აღარ იყო, ქვის ფილაზე კი მისი ორივე ფეხის ნატერფალი აღბეჭდილიყო. წმ. პეტრე მყისვე დაბრუნდა რომში, სადაც მალევე აწამეს. ეკლესია, რომელიც აპია ანტიკას გზაზე აშენდა, ამ შეხვედრის ადგილზეა აგებული. ტაძრის შესასვლელშივე, ინტერიერის იატაკზე, მოთავსებულია წმინდა ფილა, რომელზეც ქრისტეს ფეხების ანაბეჭდებია გამოსახული. დაცვის მიზნით ამჟამად მასზე რკინის ცხაურია დაფარებული. ყოველივე ამას დეტალურად გვიამბობს მწერალი და თავის შინაგან

განცდებსაც გამოხატავს, რომელშიც შეზავებულია რწმენა, გაკვირვება, აღფრთოვანება, სიხარული, რომ ყოველივე ამის ხილვის ღირსი აღმოჩნდა თვითონ.

კიდევ ერთი ტაძარი, რომელიც წმ. პეტრეს სახელს უკავშირდება და რომელსაც საკმაოდ დეტალური აღწერილობით გვაცნობს სულხან-საბა ორბელიანი, რომში მდებარე სან პიეტრო ინ მონტორიოს (წმინდა პეტრე ოქროს მთაზე) ეკლესიაა, წმ. პეტრეს ჯვარცმის ადგილი; მას 9 ივლისს ეწვია სულხან-საბა ორბელიანი და მეტად საინტერესოდ აღწერა იგი: „წამიყვანეს, სადაც რომ წმიდა პეტრე ჯვარს აცვეს. რომის წყალს გაღმაა. რა ქალაქი დაილევა, მერმე ერთი პირადმართი არის, ისე სერსერი მოსდევს, რომი სულ ჩანს იქიდამ. იქ ჯვარს აცვეს. ერთი მომცრო მონასტერი დგას. წოკოლანტები (მონაზონთა ერთ-ერთი ორდენი) დგანან, მაგრამ ერთს ეკლესიად ისიც ითქმის. წინ ვაკეზე ერთი დიდი წყარო შადრევნად ამოუდის და უკან ერთი წყაროა, იქვე გამოდის...“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 165-166). მწერალი ამ შადრევნებს მხატვრულად აღწერს და გაკვირვებული შენიშნავს, რომ რომში ძალიან ბევრი წყაროა, ისინი არც გემოთი ჰგვანან ერთმანეთს და არც ფორმით, რადგან თითოეული მათგანი შადრევნებად არის მიყვანილი სხვადასხვა აუზში, წყალი ზოგან ადამიანთა გამოსახულებებში გადმოედინება, ზოგან სხვადასხვა ცხოველში, თევზებში, ზოგან წვიმასავით ჩამოდის, ზოგან მკლავის სისხოსავით გადმოდის. განსაკუთრებით აღფრთოვანებულია ამ მონასტრიდან ქალაქის ლამაზი ხედით და კმაყოფილებას ვერ ფარავს.

სულხან-საბა ორბელიანი აღფრთოვანებულია ძველი რომის პერიოდის იმ ეკლესიით, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით: წმინდა პავლეს ბაზილიკა კედლებს გარეთ (იტალიურად: Basilica Papale di San Paolo fuori le Mura). აქაა დაკრძალული თვით წმ. პავლე მოციქული. იგი ერთ-ერთია რომში მდებარე პაპის ოთხი მთავარი ბაზილიკიდან. საბა დანარჩენი სამის სახელწოდებასაც გვაუწყებს. ესენია: წმ. პეტრეს ტაძარი, რომლის შესახებ უკვე ვისაუბრეთ; წმ. იოანე მახარებლის ლატერანული ეკლესია, რომელზეც გვიყვება, რომ 2 აგვისტოს სწვევია

და რომელიც კონსტანტინე მეფის აშენებული ყოფილა, დაარსებიდან მისი ეპისკოპოსი ყოფილა რომის პაპი და იქვე მდგარა, ხოლო შემდეგში კი პაპები წმ. პეტრეს ტაძარში დამკვიდრებულან. ამასთან დაკავშირებით წერს: „პირველი რომში აშენებული, ქრისტიანობაში, ეკლესია ის არის, და მერმე წმიდის პეტრეს საფლავი აუშენებიათ, რომელიც პაპა იქ დამდგარიყო“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 192); მწერალმა აქაც შენიშნა, რომ წმ. პეტრე მოციქულის ტაძარი რომის იმპერატორს, კონსტანტინე პირველს დაუარსებია იმ ადგილას, სადაც წმ. პეტრე იყო დაკრძალული და სადაც მის მიმდევართა მიერ მემორიალი იყო აღმართული. უნდა აღინიშნოს, რომ სულხან-საბა ორბელიანის ყურადღება მიუქცევია სან ჯოვანის ლატერანოსა და სან პაოლოს ბაზილიკებში „კედლების მიღმა“ პატარა ატრიუმს - მყუდრო ღია ეზოს, რომელიც გამწვანებულია, მორთულია ყვავილებით, ხშირია შადრევნები და გარშემორტყმულია მეტად შთამბეჭქდავი კოლონადით. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ქრისტიანულ მონასტრებში ამგვარ ეზოებს სიმბოლური დატვირთვა აკისრიათ, ისინი სამოთხის აღუზიას ქმნიან და დამახასიათებელია მონასტრების არქიტექტონიკისათვის (ლიხაჩოვი).

სულხან-საბა ორბელიანს აღწერილი აქვს ღვთისმშობლის სახელზე აგებული ტაძრები რომში. მწერალი გვიამბობს სანტა მარია მაჯორეს ბაზილიკის შესახებ, ერთ-ერთს რომის ოთხ უდიდეს ეკლესიათაგან, რომლებსაც პაპის მთავარ სამლოცველოდ გვაცნობს, და გვიყვება მის აგებასთან დაკავშირებულ საინტერესო ლეგენდას, რომლის მიხედვით, 352 წელს, პაპის ლიბერიუსის, მოღვაწეობის დროს, ერთ-ერთ დიდებულ რომაელ ცოლ-ქმარს აგვისტოში სიზმარში ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი გამოეცხადა. ამცნო, რომ აეშენებინათ ეკლესია იქ, სადაც მეორე დღეს თოვლი მოვიდოდა. რომში თოვლის მოსვლა ისედაც იშვიათია, აგვისტოში კი ეს მოვლენა სასწაულად იქნა აღქმული და ესქვილინის ბორცვზე, სადაც მართლა მოსულა თოვლი 5 აგვისტოს, აღიმართა ეკლესია. მისი პირველი სახელი სწორედ ამ სასწაულით განისაზღვრა - სანტა მარია დელა ნევე

(neve - თოვლი; „თოვლიანი დედოფალი“). აქ ინახება ქრისტეს აკვანი, ბეთლემის ხის ბაგა და ქვაბის ქვების ფრაგმენტები, რომელშიც ჩვილი იესო იწვა. საბა ასახელებს ტაძრის ერთ-ერთ უძველეს რელიქვიას - ღვთისმშობლის უძველეს სასწაულმოქმედ გამოსახულებას, დაწერილს წმ. ლუკა მახარებლის მიერ, აგრეთვე, სხვა უამრავ სიწმინდეს, რომლებიც ამ ტაძარშია დაცული. ახსენებს ქანდაკებებს და მონუმენტურ სკულპტურულ ძეგლებს, რომელთაც აღტაცებით აღწერს. ყურადღებას იქცევს ტაძრების საბასეული აღწერა-დახასიათება, სვეტების მონუმენტურობა და სინატიფე.

სულხან-საბა ორბელიანი გვიამბობს სანტა მარია ინ ტრანსტევერეს ტაძრის შესახებ, რომ იგი ქრისტიანობის ოფიციალურ სახელმწიფო რელიგიად აღიარებამდეა აშენებული და მას მიიჩნევენ რომის პირველ ოფიციალურ ქრისტიანულ ეკლესიად.

სულხან-საბა ორბელიანი ახსენებს და აღწერს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სახელობის კიდევე ერთ ტაძარს - სანტა მარია დელ პოპოლოს, რომელიც პოპოლოს, ანუ სახალხო მოედანზე მდებარეობს და ავგუსტინელთა ორდენის ეკლესიაა. ბაზილიკის სახელწოდება ერთ ლეგენდას უკავშირდება: მიიჩნევენ, რომ ტაძარში მდებარეობდა ქრისტიანთა სასტიკი მდევნელის, იმპერატორ ნერონის აკლდამა. საუკუნეების შემდეგ სამკალეზე გაიზარდა ვერხვის ხე (ლათინურად „populus“), რომლის ძირთან ყვავთა გუნდები იკრიბებოდა. მოცემული ადგილი დაწყევლილად ითვლებოდა. რომის პაპს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი გამოეცხადა და ამ ხის მოჭრა უბრძანა. კათოლიკური ეკლესიის მეთაურმა ადასრულა მისი ნება და იქ ააგო მისი სახელობის სამლოცველო, ხოლო მოგვიანებით სალოცავის ადგილას პატარა ეკლესია აშენდა.

სულხან-საბა ორბელიანი საგანგებოდ აღწერს ტრანსტევერეში, რომის ერთ-ერთ ყველაზე ცენტრალურ უბანში, მდებარე წმინდა ცეცილიას (ქრისტიანი მოწამისა და მუსიკის მფარველის) სახელობის ტაძარს და გადმოგვცემს წმინდანთან დაკავშირებულ ლეგენდას. ადრეულ ასაკში ქრისტიანული სიბრძნის შეცნობის შემდეგ ცეცილიამ ქალწულობის აღთქმა დადო,

თუმცა მშობლებმა ქალიშვილის ნების გაუთვალისწინებლად იგი წარმართ ვალერიანს მიათხოვეს. ცეცილიას წინააღმდეგობა არ გაუწევია, მან მეუღლე აპიის გზაზე არსებულ კატაკომბებში გააგზავნა მიწისქვეშეთში მცხოვრებ ქრისტიანობის მქადაგებელ ურბანთან შესახვედრად. რადგან დიდებულთა წრის წარმომადგენლისათვის კატეგორიულად იყო აკრძალული ქრისტიანობის მიღება, ვალერიანი და მისი ძმა უმაღვე შეიპყრეს და სიკვდილით დასაჯეს. ცეცილიასაც იგივე ბედი ელოდა. ჯალათები თავიდან ახალგაზრდა ქალის გაგუდვას ცდილობდნენ, შემდეგ კი მის მდულარე წყალში დახრჩობას, თუმცა ამაოდ. მაშინ ერთ-ერთმა მათგანმა ცეცილიას კისერში სამჯერ დაჰკრა ნაჯახი, რომლითაც წმინდანს მხოლოდ ღრმა ჭრილობები მიაყენეს. ბოლოს ქრისტიანი ქალი დილეგში გამოკეტეს, სადაც იგი სისხლისგან დაიცალა. აღსასრულის წინ ცეცილიამ თავისი სახლი ეკლესიას უანდერძა, რამაც იგი საკულტო თაყვანისცემის ადგილად გარდაქმნა. ტაძრის ცენტრალური ნეფის ჭერს ამშვენებს დიდებული ფრესკა, რომელზეც გამოსახულია წმინდა ცეცილიას თავზე გვირგვინის დადგმა, ქვემოთ გამოხატული ორღანი კი მოწმობს წმინდანის სტატუსზე, როგორც მუსიკის მფარველზე. სულხან-საბა ორბელიანმა ისე მხატვრულად აღწერა ეს ისტორია, რომ ნოველის სახე მიეცა. ყოველ ეპიზოდში, რომელსაც ქართული პროზის დიდოსტატი გვიამბობს, ნათლად იგრძნობა დიდი მწერლის სტილი და თვალთახედვა. ცალკეულ ტაძართან ან წმინდა ადგილთან დაკავშირებული მწერლის თითოეული მონათხრობი დამოუკიდებელი ნოველის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

წმ. პეტრეს ტაძართან და მოედანთან ახლოს მდებარეობს სანტ-ანჯელოს ციხე-სიმაგრე, რომელსაც მწერალი სახელდებით არ ასახელებს, მაგრამ მისი აღწერილობა ემთხვევა ტიბრის სანაპიროზე აგებულ ამ მონუმენტურ ნაგებობას. აღწერს ტიბრზე არსებულ ხიდს, თუმცა, არც მდინარის სახელწოდებას ასახელებს, მხოლოდ იმას აღნიშნავს, რომ რომის წყალზე ხიდი დევს. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს წმინდა ანგელოზის ხიდი, რომელსაც ამშვენებს ბერნინის ესკიზების მიხედვით

შექმნილი სკულპტურები, რასაც სულხან-საბა ორბელიანი საგანგებოდ ეხება. თუმცა, არც ამ სკულპტურების შემოქმედი, ბერნინი, ჰყავს დასახელებული. ადრე მას ელიოს ხიდი რქმევია, მდინარე ტიბრის ორივე ნაპირის გამაერთიანებელი ხიდი იმპერატორ ადრიანეს საფლავში შესვლის ფიგურულ კარიბჭედ მოუფიქრებია, რაც ცნობილია სულხან-საბა ორბელიანისათვის. ამ ხიდის ხსენებისა და აღწერისას მწერალი გადმოგვცემს წმ. გრიგოლ დიალოღონის მოღვაწეობის დროს ჟამიანობის ისტორიას და მასთან დაკავშირებულ ლეგენდას, რომლის მიხედვით პაპმა გრიგოლ დიდმა მოაწყო რელიგიური მსვლელობა. როდესაც პროცესია ხიდზე გადავიდა, მავზოლეუმის სახურავზე მთავარანგელოზი მიქაელი გამოჩნდა, ხმლით შეიარაღდა და გაუჩინარდა. მთავარანგელოზის ეს გამოცხადება ეპიდემიის დასასრულს მოასწავებდა, მთავარანგელოზის გამოცხადება ასე აღიქვას რომში და, მართლაც, საბაგ წერს, რომ ჭირი მალევე დასრულდებოდა. სწორედ ამის გასახსენებლად აღმართეს წმინდა ანგელოზის ქანდაკებაო, - წერს მწერალი.

სულხან-საბა ორბელიანმა მოინახულა და მოილოცა რომის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და პოპულარული სიწმინდე - წმინდა კიბე. ქრისტიანული ტრადიციის მიხედვით, ეს კიბე იყო განთავსებული იერუსალიმში, პილატეს სასახლეში, და მასზე ავიდა იესო ქრისტე, როდესაც სამსჯავროსაკენ მიემართებოდა. გადმოცემით, კიბე რომში წმ. ელენე დედოფალმა ჩამოაბრძანა იერუსალიმიდან IV საუკუნის პირველ მეოთხედში (გვ. 165).

ცალკე უნდა აღინიშნოს სულხან-საბა ორბელიანის ინტერესი და ღრმა ცოდნა კატაკომბებთან დაკავშირებით, რაც დეტალურად აქვს აღწერილი: *„ჩაგუიყვანეს სანთლებითა. ძველის რომის დრონი რომ ყოფილა, ქრისტიანენი იმაში დამალულან და წმიდა პაპები. და ვისცა აწამებდენ, იქ დამარხვიდენ, მოიპარიან... აქათ და იქით ოთხი საფლავი იყო ერთმანეთზე, ზოგან სამი, ზოგან ერთი. მრავალი გამოესვენებინათ, სხვაგან დაემარხათ. და უანგარიშო და კაცთმეუფებელი შიგვე არის. ვისიც სახელი სცოდნიათ, საფლავის ქვაზე სწერია... თუ სანთელი გაუქრა, კაცი გზას ველარ გაიგებს. შიგ საყდრები არის.*

სახლები უანგარიშო“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 191). კატაკომბები ქალაქის ფარგლებს გარეთ მდებარეობენ, რადგან რომაული კანონი კრძალავდა ქალაქის საზღვრებში საფლავების არსებობას. კატაკომბების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში შემდგომი კვლევების საფუძველზე განსხვავებული შეხედულებებიც გამოითქვა. კატაკომბებში კრძალავდნენ მიცვალებულებს, ე.ი. ისინი სასაფლაოები იყო, რადგან ქრისტიანული რელიგიის მრწამსის კვალობაზე წარმართულ ეპოქაში გავრცელებული კრემაცია გაუქმდა, რის შემდეგაც კატაკომბებში დაკრძალვა დაკავშირებული იყო სოციალურ პრობლემასთან, მიწების გამოყოფასთან სასაფლაოებისათვის, რაც საკმაოდ დიდ სირთულეს უქმნიდა მიწის დამმუშავებლებს და სწორედ ამიტომ დაიწყო კატაკომბებში ქრისტიანების დაკრძალვა. ასეთი სახით სასაფლაოების მოწყობა ცალკე მიწის გამოყოფას არ მოითხოვდა. სამეცნიერო ლიტერატურაში იმასაც უთითებენ, რომ კატაკომბებში არა მხოლოდ ქრისტიანები, ებრაელები და სხვა ეროვნების წარმომადგენლებიც იკრძალვებოდნენ. სულხან-საბა ორბელიანს ამის შესახებაც აქვს ცნობები და გვიყვება, რაც გაუგონია.

უადრესად მნიშვნელოვანია სულხან-საბა ორბელიანისეული დახასიათება და მის მიერ მოწოდებული ცნობები რომის უძველესი ტაძრის, პანთეონის შესახებ. იგი ეძღვნებოდა ძველ რომაელ ღმერთებს (ნეპტუნი, იუპიტერი, მარსი, ვენერა, პლუტონი, მერკური და სატურნი) და რომის იმპერიის სიდიადეს განასახიერებდა. ვარაუდობენ, რომ იგი აშენდა ახ.წ. II საუკუნეში მარკუს აგრიპას მიერ ადრე აგებული ტაძრის ადგილზე. თავდაპირველად მას რქმევია „ყველა ღმერთის ტაძარი“. ქრისტიანულ ეპოქაში წარმართული „ყველა ღმერთის ტაძარი“ გადაიქცა ღვთისმშობლის ეკლესიად „მოწამეთა“ (Santa Maria ad Martyres). სახელწოდება „მოწამეთა“ განპირობებულია იმით, რომ რომაული კატაკომბებიდან აქ გადმოსვენეს 28 ურიკა წმინდა მოწამეთა ნაწილებით. შემდგომ საუკუნეებში პანთეონი გახდა ცნობილი ადამიანების საფლავის ადგილი, მათ შორისაა რაფაელის საფლავი. ეკლესიის მეორე სახელი, სანტა მარია

დელა როტონდა უკავშირდება შენობის მრგვალ ფორმას. პანთეონი არის უზარმაზარი ნაგებობა, რომელსაც, საბას სიტყვით, არა აქვს სარკმელი, მაგრამ მისი გუმბათის შუაგულში არის საკმაოდ დიდი სასინათლო, რომელიც მთელი დღის განმავლობაში, მზის ამოსვლიდან მზის ჩასვლამდე, ანათებს მთელ ტაძარს. დავიმოწმებ სულხან-საბა ორბელიანის სიტყვებს: „ერთი საკერპო ყოფილა: მრავალ ღმერთთ ტაძარს თურმე უხმობენ, აწ ყოველთ წმიდათა ეკკლესიად უკურთხებიათ. ისევ მაშინდელი ნაშენი, - როგორც ყოფილა, მგრგვალაია, მოვარაყებულია, სამოცდა ერთი ბიჯია, სიგრძე და განი ერთი. ბანი ზეიდამ აქვს. მრგვლად შეკრულია. დიად, მაღალი და დიდი. მის მეტი სასინათლო არა აქვს და, დიად, ნათელია ერთი კამარა მგრგვალი. ოცდარვა ყვითლის მარმარილოს სვეტი აქვს. თვითორვა ადლი იქნება, მთელი, შეუწყობელი. სისხო ორი მხარი...“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 166-167).

4 აგვისტოს სულხან-საბა ორბელიანი წაიყვანეს იმ ადგილას, სადაც წმ. იოანე მახარებელი იმპერატორს, ნერონს, ადულეზულ ფისში ჩაუგდია და უნახავს ტრაპეზის ქვეშ განთავსებული ის ქვაბი. აღწერილობის მიხედვით ტრაპეზი მარმარილოსია და კანდელებით შემკული. იმ გზის იქით კიდეც ასახელებს სხვა ტაძარს, რომელიც აგრეთვე იოანე მახარებლის სახელობისა ყოფილა. იქიდან წამოსულებს უნახავთ ერთი საკერპო, რომელსაც სიმართლის ღმერთს ეძახდნენ. ესეც ნოველასავით იკითხება. ერთ ქვაზე გამოსახული იყო პირდია კაცის თავი, ღიობში ვინც ხელს შეჰყოფს, „თუ მტყუანიაო, მოუჭირებს და მოსტებს. ამაზე ღმერთს ეძახდენ. თურმე ის ქვა იქავ იდვა. და ის საკერპო ეკკლესიად მოექციათ, მართლის ღვთის დედისად. კაი ეკკლესია იყო“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 194) და ამ საკერპოსთან დაკავშირებულ ერთ ისტორიას გვიყვება. ის კერპი ისევ იქ არისო, - წერს საბა. მისი მონათხრობი ნოველის შთაბეჭდილებას ტოვებს და ნათლად იგრძნობა „სიბრძნე სიცრუისას“ ავტორის სამწერლო გამოცდილება.

სულხან-საბა ორბელიანმა მოიხილა და მოილოცა წმ. ანდრია მოციქულის, წმ. იოვანე მახარებლის, წმ. ბართლომეს,

სული წმიდის, წმ. ათანასე ალექსანდრიელის, წმ. ფრანცისკოს, წმ. დომენიკოს, წმ. ავგუსტინეს, წმ. ბალბინა ქალწულ-მოწამის მონასტრები, რომელთა საბასეული აღწერილობები მნიშვნელოვანია, რადგან ისინი სულხან-საბა ორბელიანის მოგზაურობის ეპოქის მდგომარეობას გვაცნობს.

ყველგან, სადაც სულხან-საბა ორბელიანი მიდიოდა ან შედიოდა, ქართული წიგნებს ეძებდა. 24 ივლისს საბა პაპის „სამწიგნობროში“ (ბიბლიოთეკა) წაიყვანეს, მაგრამ სასურველს ვერაფერს მიაკვლია და გულისტკივილით აღნიშნა: „*სხვა ყოვლისა რჯულისა და ყოვლისა ენისა წიგნები იყო. მრავალი ვედებე ქართული წიგნები, ვერ ვიპოვე, არსად ჩნდა*“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 183). ცნობილია, რომ პირველი ქართული ნაბეჭდი წიგნები 1629 წლით თარიღდება. საბას ევროპაში მოგზაურობის დროს ქართული წიგნის ბეჭდვის საუკუნოვანი ისტორიაც კი არ ჰქონდა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რომში გამოცემულ წიგნებს - „ქართულ ანბანს ლოცვებით“, სტეფანე პაოლინისა და ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი-ირბახის „ქართულიტალიურ ლექსიკონს“, აგრეთვე, მაჯოს „ქართული გრამატიკას“ კონკრეტული დანიშნულება ჰქონდა და, შესაძლოა, სულხან-საბა ორბელიანს ნანახიც არ ჰქონოდა ისინი. ქართულ ნაბეჭდ წიგნებს საბა ვახტანგ მეექვსის მიერ დაარსებული სტამბიდან გაეცნობოდა. საბას ევროპაში გამგზავრების წელს, 1713 წელს, უკვე რამდენიმე დასახელების წიგნი იყო გამოცემული, მათ შორის შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“. სავარაუდოდ, სულხან-საბა ორბელიანი „მოგზაურობაში“ ნახსენებ წიგნებში უფრო ხელნაწერებს გულისხმობდა, რომლებიც არ იყო ევროპის, კერძოდ კი რომის იმ მონასტრებში, რომლებიც მოინახულა და მოილოცა.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ სულხან-საბა ორბელიანმა ორ წელზე ცოტა მეტი დაჰყო ევროპაში და თავისი შთაბეჭდილებები ასახა მოგზაურულ-მემუარული ხასიათისა და დოკუმენტური პროზის ბრწყინვალე ნაშრომში „მოგზაურობა ევროპაში“, რომელიც შეიცავს მნიშვნელოვან ცნობებს საფრანგეთისა და იტალიის გეოგრაფიული სივრცის, მათი

წმინდა ადგილების, იქ დაცულ სიწმინდეთა და ღირსშესანიშნაობათა შესახებ. წასვლამდე მან საფრანგეთსა და რომში თავისი ელჩობის მიზნები ჯერ ქართლში, შემდეგ დასავლეთ საქართველოში საგანგებოდ შეიმუშავა და ისე წარსდგა კათოლიკური სამყაროს პოლიტიკური მესვეურების წინაშე. თხზულებას როგორც უცხოელის თვალით დანახული და აღქმული ამ ქვეყნების მეცნიერული გეოგრაფიისა და ისტორიის გასაცნობად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. განსაკუთრებული ღირებულება ეკისრება იმის გამოც, რომ სულხან-საბა ორბელიანი ნანახ ადგილებს, ღირსშესანიშნაობებს ზოგჯერ თავისი სამშობლოს ბუნებასა და ისტორიულ ძეგლებს ადარებდა და მხატვრულად აღწერდა. მისი დაკვირვებები, აღწერილობები ზოგიერთ შემთხვევაში ნოველის შთაბეჭდილებას ტოვებენ და გვაგრძნობინებენ, რომ თხზულების ავტორი სწორუპოვარი მწერალია.

დამოწმებული ლიტერატურა:

სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს სოლ. ყუბანეიშვილმა და რ. ბარამიძემ, თბილისი, 1959.

ლიხაჩოვი, 1994: Лихачев Д., Культура как целостная среда // Ж. «Новый Мир» 1994, №8.